OVER SCHRIFT EN UITSPRAAK

DER

TOBASCHE TAAL,[1]

ALS

EERSTE HOOFDSTUK

EENER

SPRAAKKUNST.

§ 1. Men schrijft van de linker naar de regterhand, en — daar het gewone schrijfmateriaal bamboe is, die wegens de kokerachtige gedaante wel niet gemakkelijker dan in de lengte beschreven kan worden — *steeds van onderen naar boven.* Bij het lezen kan men, des verkiezende, het geschrevene in eene horizontale ligging vóór zich houden; zoodat deze wijze van schrijven — die de Toba ook nog, wanneer hij in zijne inkt met een taroegi [2] op de schors van den alimboom, of, bij meerdere aanraking met vreemdelingen, op papier schrijft, blijft volhouden, — aan den aard van het bij hem in dagelijksch gebruik zijnde schrijfmateriaal is toe te schrijven.

Het alphabet heet si sia sia, terwijl de schrijfteekens, die op zich zelve een' klank of articulatie voorstellen, ina ni surat (*groote karakters*), [3] en die, welke eerst door bij andere gevoegd te worden eenige beteekenis krijgen, anak ni surat (*kleine karakters*) [3] genoemd worden. De ina ni surat zijn:

ᯀ voertuig van een klinker, waarmede een lettergreep begint.

ᯂ onze *h* (zie nader § 8).

ᯔ onze *m*.

ᯉ onze *n*.

ᯒ onze *r*, (zie nader § 5 N°. 3).

---

[1] Gesproken in een gedeelte der Batak-landen op Sumatra.

[2] De stijve stokjes, die men in de paardehaar gelijke vezelstof der suikerpalmen aantreft.

[3] Deze benamingen vertaal ik naar analogie van ina ni pat *groote teen* (eig. *moeder van de voet*), en anak ni pat *kleine teen* (eig. *zoon van de voet*).

(in het Westelijke Toba dus:) onze *t*.

onze *s*.

onze *p*.

onze *l*.

de Engelsche en Hoogduitsche *g* in *good*, *gut;* door *g* getranscribeerd.

de Engelsche *j* in *joke; dj* in onze transcriptie.

onze *d*.

onze *ng* in *dingen*, *wangen*.

onze *b*.

(in het Westelijke Toba dus:) de Engelsche *w* in *water* (zie nader § 15); door *w* getranscribeerd.

de Engelsche *y*, als in *yes* (zie nader § 15); door *j* getranscribeerd.

de Fransche *gn* in *campagne; nj* in onze transcriptie.

de klinker *i* als op zich zelve staande lettergreep.

de klinker *u* (*oe*) als op zich zelve staande lettergreep.

Ieder dezer letters, behalve natuurlijk de twee laatste, wordt verondersteld van den klinker *a* vergezeld te gaan; b. v. *hara*, *ana*. Om haar dien klinker te ontnemen, of wel een' anderen toe te voegen, bezigt men de anak ni surat.

§ 2. Anak ni surat.

(haluain) wordt regts achter den medeklinker op dezelfde lijn geplaatst, en is zoowel in eene geslotene als opene lettergreep altijd zacht, en gelijk onze *ie;* b. v. *liegie*, *abiet*. Wij transcriberen dezen klinker door *i*.

(haboruan of haborotan) voorziet den medeklinker van den klinker *oe*, die altijd zacht, zelfs in eene geslotene lettergreep, moet klinken. De plaatsing van dit schriftteeken wijzigt zich naar de gedaante van den medeklinker, zoo als te zien is uit de volgende voorbeelden. Wij transcriberen dezen klinker door *u*:[1] *pu*, *lu*, *ju*, *nu*, *bu*, *ung*, *hu*, *ru*, (of) *tu*, *gu*, (of) *wu*, *mu*, *su*, *dju*, *du*, *ngu*.

(siulu) wordt regts naast den medeklinker op dezelfde lijn geplaatst,

[1] Wij hebben hier eene enkele letter moeten bezigen, daar het plaatsen van den klemtoon op *ie* en *oe* wat moeijelijk is.

en voorziet den medeklinker van een' klinker, die nu eens onze *o* in *boven*, dan weder onze *o* in *zot* is (zie nader § 4); b. v. ꤕꤰ *so*.

ꤲ (hatadingan) wordt links, evenwijdig met de bovenste streep der letter geplaatst, en voorziet den medeklinker van een' klinker, die nu eens de eerste *e* in *zeven*, dan weder de *e* in *pen*, *hen* is (zie nader § 3); b. v. ꤲ *pe*.

ꤳ (pangolat) wordt achter een' medeklinker geschreven om er den klinker *a* aan te ontnemen; b. v. *rap*. Achter de *ng* wordt dit teeken niet gebruikt, daar deze medeklinker als sluitletter eener lettergreep door een bijzonder teeken wordt voorgesteld; namelijk door het teeken:

(hamisaran of paminggil), dat regts evenwijdig met de bovenste streep der letter komt te liggen; b. v. *sang* *pang*. Zoo echter eene letter reeds van een haluain of siulu is voorzien, dan wordt de paminggil boven 't klankteeken geplaatst; b. v. *ping*, *song*.

In geslotene lettergrepen worden de klankteekens bij den sluitenden medeklinker vóór de pangolat geplaatst; b. v. *tup*, *sip*. De hatadingan echter wordt meestal boven den medeklinker, waarbij zij behoort, geplaatst; b. v. *bahen*.

Aant. Mijns wetens is de Indische volgorde der letters, naar het orgaan waarbij zij behooren, nergens in de Batak-landen gebruikelijk; 't geen te meer te verwonderen is, als men in aanmerking neemt, dat er in de opgegevene volgorde geene de minste poging doorstraalt, een' zin, hoe gewrongen ook, voort te brengen, waardoor het van buiten leeren der letters zoude kunnen worden vergemakkelijkt. De benaming si sia sia zoude met *de negens* kunnen vertaald worden (sia *negen*), en vindt hare verklaring in een vroeger bestaand alphabet, waarin de *nj* (die in 't Tobasch niet noodzakelijk is, en heden nog in 't Daïrische alphabet niet wordt opgegeven) nog niet was opgenomen, daar men alsdan bij de optelling der letters het getal 18, en dus 2 × 9 verkrijgt. Men zal echter genoodzaakt zijn bij deze verklaring te veronderstellen, dat vroeger si sia sia slechts de ina ni surat, en niet, zoo als heden, ook de anak ni surat aanduidde.

De namen der anak ni surat zijn te zeer verbasterd, om er eenige verklaring van te geven. In haluain (Mandaïlingsch: ulua) herkent men de Javaansche ulu, de Rĕdjangsche kaluan, en de Lampungsche olang; in hatadingan (Mandaïlingsch: talinga) de Javaansche taling, de Rĕdjangsche katilingan, en de Lampungsche katalingan; en in hamisaran (Mandaïlingsch: amisara) de Indische anuswāra,

terwijl pangolat *afsluiter* (namelijk van den bij iederen op zich zelf staanden medeklinker verondersteldeu klinker *a*), en paminggil *heldere-klank-gever* beteekent. Uit de gewoonte der Bataks van 't geschrevene bij het lezen soms horizontaal vóór zich te houden, mag men veilig stellen, dat zij vroeger, bij minder omslagtig schrijfmateriaal, niet van onderen naar boven, maar even als wij hebben geschreven; en vindt dan vooral in de plaatsing van sommige anak ni surat's 't bewijs, dat hun letterschrift uit het oudere Indische is ontstaan, terwijl het niet gewaagd is te gissen, dat er voor eenige eeuwen tusschen het Bataksche, Rĕdjangsche en Lampungsche schrift hoegenaamd geen verschil, voor zoover de gedaante der letters betreft, moet bestaan hebben, daar zelfs nog ten huidigen dage de *h* (of *k* zie § 8) en *g* de grootste overeenkomst met die van het Rĕdj. en Lamp. schrift vertoonen.

§ 3. De uitspraak der hatadingan is die van onze *e* in *hen*, *ben*, behalve in eene voorlaatste opene lettergreep, waarop eene van *u* voorziene volgt, in welk geval zij als de eerste *e* in *beven*, *streven* klinkt; b. v. *bégu*, *bédu;* daarentegen: *èsèng*, *ètèt*.

§ 4. De siulu klinkt:

1°. Als de *o* in *boven: a*) wanneer zij in twee op elkander volgende opene lettergrepen voorkomt, b. v. *sópó*, *óló; b*) in éénlettergrepige woorden, b. v. *ró*, *hó; c*) in de laatste opene lettergreep eens woords, b. v. *hòrbó*, *badjo; d*) in eene opene lettergreep, die door eene andere van *a*, *i* of *u* voorziene gevolgd wordt, behalve zoo deze met een *r* of keelletter begint; b. v. *pódang*, *hóda*, *bósi*, *bótul; e*) in eene opene lettergreep, die door eene van een *o* voorziene maar met eene *n* geslotene gevolgd wordt, behalve zoo deze met eene keelletter of *r* begint (zie § 5, N°. 3), b. v. *bólùn*, *hóbùn* (zie 2°.)

2°. Nagenoeg als de *u* in 't Eng. *fun*, *sun*, of als de *ö* in het Hoogd. *können*, in eene laatste door eene *n* geslotene lettergreep, behalve als deze met eene keelletter of *r* (*d* en *e* van 1°.) begint; b. v. *bólùn*, *hóbùn*.

3°. Als eene *a* in de voorhechtsels , en ; b. v. *marhóda*, *tarbahen*, *partahi*. Zoo deze voorhechtsels vóór een met een'

klinker beginnend woord worden geplaatst, dan verliezen zij ook in het schrift hunne siulu (§ 32); b. v. *tarida* van en .

4°. Als de *o* in *zot*, *lot* in ieder, niet in 1°, 2° en 3° vermeld geval; b. v. *lòngang*, *tònga*, *dòngan*, *tòpòt*, *bòngòt*, *sòngòn*, *òdòng*, *ròn*. [1]

§ 5. Met eenige wijziging is de verdeeling der klinkers en medeklinkers naar het stelsel der Indische taalkenners op de uitspraak van het Tobasch vrij toepasselijk. Daarbij is zij het eenigste middel om de regels dier zonderlinge uitspraak kort en helder op te geven.

LETTERKLASSE.	MEDEKLINKERS.					KLINKERS.
	DOFFE.	KLINKENDE.				
	DUIDELIJKE.	ONDUIDELIJKE.	NEUSLETTERS.	ADSPIRATIE.	HALFKLINKERS.	
Keelletters.........	*k* § 8	*g*	*ng*	*h*		*a*
Verhemelte letters...		*dj*	*nj*		*j*	*i*
Keel-verhemelte letter.						*e*
Tandletters.........	*t*	*d*	*n*		*l*	
Keel-tongletter.....					*r*	
Lipletters.........	*p*	*b*	*m*		*w*	*u*
Keel-lipletter.......						*o*
Sisletter..........	*s*					

1°. De *g*, *dj* en *b* zijn *onduidelijk* in tegenoverstelling van hare klasseverwanten *k*, *tj* (zie Bijl. I) en *p*, daar zij in het Bataksch niet als sluitletters kunnen voorkomen of uitgesproken worden, en als zoodanig in hare duidelijke klasse-verwanten overgaan; vergl. (*nacht worden* van den dag) met (*van avond*, *tegen 't ondergaan* van de zon). Ook

[1] Wij zullen in 't vervolg de siulu slechts daar, waar wij zulks noodig achten, met hare klankwijzigingen, maar overigens slechts door *o* aanduiden, daar het gebruik der klankwijzigingsteekens het plaatsen van den klemtoon bemoeijelijkt.

in het Nederduitsch klinkt een dier letters als sluitletter gelijk hare duidelijke verwante; wij spreken in *goed* de *d* als *t* uit, niet zoo als de Engelschen (in *good* b. v.) als *d*.

2°. De *e* behoort als zamengesmoltene tweeklank beschouwd te worden, en is in *a* + *i* op te lossen; zij behoort dus zoowel tot de keel- als tot de verhemelteletters. Van daar gelijk aan ; zoo ook (in pl. van) in . De *o* is als zamengesmolten uit *a* + *u* zoowel keel- als lipletter; vgl. b. v. (Daïrisch: roh) *komen* met het Jav.

3°. De *r* deelt de natuur zoowel der keel-, als die der tongletters, daar zij in het oostelijk taalgebied van het Tobasch braauwend en als met eene schraping uit de keel wordt voortgebragt. In het Maleisch van Mănangkărbau, zoowel als in het Lampungsch, is deze braauwende uitspraak der *r* zeer gebruikelijk, waarom men haar dan ook met de Arabische غ verwart; zoo b. v. vindt men 't Arabische بالغ *volwassen* in de in 't Mănangkărbausch geschrevene verhalen بالير gespeld. In de te Singapore met Italiaansche karakters gedrukte Maleische stukken vindt men de غ door een *r* getranscribeerd; b. v. raib = Arab. غائب; zoodat ook op 't Maleische schiereiland bovengemelde uitspraak der *r* schijnt te gelden. Uit § 4, 1°. en 2°. zien wij, dat de *r* denzelfden invloed uitoefent als een keelletter.

§ 6. Twee gelijkluidende klinkers te zamen komende klinken als één klinker, die echter daarom niet langer wordt; b. v. *bungbung ni-gung*, *sada-ri*, *hu-tahon*. Zoo echter zulk een door zamensmelting ontstane klinker de laatste lettergreep eens woords komt uit te maken, dan draagt hij den klemtoon; b. v. *horbón* (horbo + on), *parhalán* (por + hala + an).

a. De woorden (*akkora*), (*bajo*), en evenzoo de voornaamwoordelijke aanhechtsels en verliezen hun eindklinker ook voor een' ongelijkluidenden klinker van de voornaamwoorden , en ; b. v. *akkorón*, *baján*, *akkorí*, *bají*, *hudjurhí*, *hudjurmí*, *hudjurmón*, *hudjurhón*. Bij de zamensmelting dier voornaamwoordelijke aanhechtsels,

laat de algemeen gebruikelijke spelling ook de *u* in 't schrift weg; zoo b. v. *hudjurhón*, *hudjurhí*.

b. De eindklinkers der tusschenwerpsels gaan nimmer verloren; b. v. *alé edá!* (§ 19, 3°.), *ba amáng!* *da anggí!*

§ 7. Iedere medeklinker als sluitletter vormt in de uitspraak ééne lettergreep met den klinker, waarmede het volgende woord begint; *sipangga-lulu*; *iho-tihot*, in welk laatste voorbeeld de *ò* in 't eerste *ihòt*, door dat de lettergreep open wordt, naar § 4, 1°. *c* als *ó* klinkt.

§ 8. Als sluitletter eener lettergreep wordt de *h* als *k* uitgesproken; b. v. *halak*. Komt echter eene met geslotene lettergreep voor een' klinker, 't zij van een aanhechtsel, 't zij van een volgend woord, te staan, dan raakt zij los, en vormt naar § 7 met hare oorspronkelijke uitspraak ééne lettergreep met den op haar volgenden klinker; *hala-hi*, *uto-hutok*.

§ 9. Geene neusletter kan onmiddelijk voor een' duidelijken medeklinker (§ 5) gehoord worden, maar gaat in den duidelijken medeklinker harer klasse over; dat is: de *ng* wordt *k*, de *n* wordt *t*, en de *m* wordt *p*. (De *nj* behoeft volgens § 13 niet vermeld te worden); b. v. *maksi*, *hadapta*, *tiatsaba*, *biakta*, *pattis*, *appang*, *gatsip*, *tittin*.

a. Een sluitende *n* vóór den duidelijken medeklinker *p* komende, wordt met de *m* gelijk gesteld; b. v. *tiap-pasaribu* en niet *tiat-pasaribu*.

§ 10. De uitspraak eener neusletter vóór een' onduidelijken medeklinker (§ 5) rigt zich naar het orgaan waarbij deze behoort, en is volstrekt noodzakelijk, wanneer een eenlettergrepig woord op een' neusletter eindigende, vóór een dat met een' onduidelijken medeklinker begint, plaats neemt; b. v. *dambulan*, *tambalian* (uit *tan* verkorting van *tian* + *balian*); daarentegen kan men *tianggindjang* en *tian gindjang* uitspreken.

a. Op die wijze is ook uit *nang* (verkorting van *inang*) + *boru* ontstaan.

§ 11. Eene sluitende neusletter gaat met eene haar volgende *h* in den dubbelen duidelijken medeklinker harer klasse over; b. v. *ambasakku*, *tittittu*, *hadappu*, *harak-karakku*.

a. De *n* wordt met de *ng* gelijkgesteld; 1°. overal waar de achter haar komende *h* niet tot een der aanhechtsels en of hunne afleidsels behoort; 2°. als sluitletter van een woord van meer dan twee lettergrepen ook vóór 't aanhechtsel , ofschoon de algemeene regel ook in dit geval, maar zelden, wordt toegepast; b. v. *tiak-kuta*, *tiak-karo*, *napurakku* en *napurattu*.

b. De *m* wordt met de *ng* gelijkgesteld; 1°. zoo de tweede lettergreep van 't volgende woord met eene *p* begint; 2°. in een uit twee geheel gelijke lettergrepen bestaand woord; b. v. *onok-kupang*, *hokkom*, *hakkam* (vergel. § 14 *a*). Zoo is ook (*hukkam*) blijkens 't Daïrische kúmkam, oorspronkelijk geweest.

§ 12. Eene dubbele *s* gaat in *ts* over; b. v. *latsoada*, *ulot-sende*.

§ 13. De *nj*, hoewel in 't alphabet opgegeven, wordt nooit gebezigd.

a. In 't Daïrische alphabet (zie Bijlage II) wordt zij niet opgegeven; zij is slechts in 't Mandaïlingsch gebruikelijk. Bij het overnemen van Maleische woorden gaat zij nu eens in *j*, dan eens in *n* over; b. v. of ; Daïrisch: , Maleisch: ميڽق.

§ 14. De , , en worden als sluitletters met eene volgende dubbeld; b. v. *anakku* (anak + hu), *ulotsu* § 12 (ulos + hu), *pattu* (pat + hu), *taruppu* (tarup + hu).

a. Zoo een woord uit twee lettergrepen bestaat, die beiden met eene *h* beginnen, en op eene *p* eindigen, dan wordt de *p* met de *h* gelijkgesteld; b. v. *hokkop*. Deze onregelmatigheid zoowel als de in § 11 *b*. vermelde, vindt hare verklaring zoowel in 't streven om de opeenstapeling van lipletters te vermijden, als in de in § 33, 1°. vermelde bijzonderheid der Tobasche uitspraak.

b. Zoo een woord uit twee lettergrepen bestaat, die beiden met eene *h* be-

ginnen en eene *t* eindigen, dan *kan* de *t* met de *h* gelijkgesteld worden; b. v. [Batak] (*huthut* met het invoegsel *ar*) dat naar den regel h a r u t t u t, maar ook h a r u k k u t wordt uitgesproken.

§ 15. De *w* en *j* komen niet voor.

a. In den tongval der landschappen, die aan die grenzen waar het Mandaïlingsch en het Daïrisch gesproken worden, zijn zij zeer gebruikelijk. Deze tongval, welke wij *Sub-Tobasch* zullen noemen, in de meeste der ons bekende Toba-landschappen in gebruik zijnde, zoo zal het niet ondienstig zijn, hier de regels op te geven waardoor men spoedig Tobasche van Sub-Tobasche woorden kan onderscheiden.

1°. Zoo een tweelettergrepig Sub-Tobasch woord twee *a*'s door eene *w* scheidt, dan heeft het equivalente Tobasche woord een s i u l u in plaats van de *w* en is daardoor drielettergrepig; b. v.:

Sub-Tobasch.		*Tobasch.*
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]

Niet zelden wordt de Sub-Tobasche *w*, in het Tobasch door eene *b* vertegenwoordigd; b. v. [Batak] = Sub-Tobasch [Batak] terwijl [Batak] te gelijker tijd in gebruik is. Zelden valt de *w* weg, waardoor 't tweelettergrepige woord, naar § 6, éénlettergrepig wordt; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak] (Sub-Tob. [Batak]). Hiertoe ook te brengen [Batak] *gordá* = [Batak] (Sub-Tob. [Batak]).

2°. Zoo een Sub-Tobasch woord twee van eene *a* of *o* voorziene lettergrepen door eene *j* scheidt, dan heeft 't Tobasche in plaats der eerste *a* of *o*, eene *e*; b. v.

Sub-Tobasch.		*Tobasch.*
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]

Zelden blijft de eerste *a* behouden en wordt de laatste eene *e*; b. v. [Batak] (Sub-Tob.) = [Batak] (Tob.)

Evenzoo wordt de *o* gevolgd door eene *j*, die eene *a* of *u* draagt, eene *e*; b. v.

Sub-Tobasch.		*Tobasch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

3°. Zoo de *j* in 't Sub-Tobasch twee *u*'s scheidt, dan heeft 't Tobasch eene *i* in plaats van de eerste *u;* b. v.

Sub-Tobasch.		*Tobasch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

4°. Zoo de *j* in 't Sub-Tobasch eene *u* of *o* draagt, en voorafgegaan wordt door eene *a*, dan valt de *j* in 't Tobasch weg.

Sub-Tobasch.		*Tobasch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

5°. Zeer zelden vindt men de Sub-Tobasche *j*, en dan nog wel meestal tusschen *a* en *o* (of *u*), in 't Tobasch door *i* vertegenwoordigd; b. v. [Batak script] = Sub-Tobasch [Batak script]. Zoo is denkelijk 't Tobasch [Batak script] uit [Batak script] (dat volgens 4°. [Batak script] moest worden) ontstaan.

§ 16. De *n* wordt vóór eene *l*, *r* en *m* niet uitgesproken, maar maakt die medeklinkers dubbeld; b. v. [Batak script] *mommon*, [Batak script] *lallan*, [Batak script] *rorron*, [Batak script] *tinaruammu*, [Batak script] *sallappis*, [Batak script] *sarribak*, [Batak script] *tual-laen.*

§ 17. De *r* wordt vóór eene *l* niet uitgesproken, maar gaat met deze in twee *l*'s over; b.v. [Batak script] *pallandja*, [Batak script] *mallange.*

a. De *r* van 't voorhechtsel *mar* schijnt zoowel in het schrift als in de uitspraak vóór de *s* van het bij 't vormen van objectlooze verba gebezigde vóórhechtsel *si* verloren gegaan te zijn; vergelijk b. v. [Batak script] met het equivalente Mandaïlingsche m a r s i p o r a n g a n, en het Daïrische m ĕ r s i p ĕ r a n g a n.

DE KLEMTOON.

§ 18. De klemtoon valt, behalve bij de in § 19 vermelde gevallen, op de voorlaatste lettergreep; b. v. *hóda* (*paard*), *bíang* (*hond*). Men wachte zich de lettergreep, waarop geen klemtoon valt, zoo uit te spreken, dat hare klinker niet duidelijk meer is, en nagenoeg tot de *e* in ons *beginnen* verduisterd wordt. De meeste Europeanen toch zullen bij het hooren van den klemtoon, b. v. op hálak, de *a* der laatste lettergreep niet helder genoeg doen uitkomen, en het woord nagenoeg als halĕk uitspreken. [1]

a. De klemtoon op de laatste lettergreep van sommige woorden moet uit eene vroegere gedaante van 't woord verklaard worden; zoo moet *bulán* (*door een eed bekrachtigd verbond*) uit het Daïrische ingevolge § 6 en 15 *a* 1°. verklaard worden; *hajumbáng* heeft naast zich nog de gedaante , waaruit het verbasterd is; *debatá* heeft zijn klemtoon aan het Indische dewata te danken; *mudá* verklare men uit 't Daïrische dat hetzelfde beteekent; *gordá* is uit § 15 *a* 1°. verklaarbaar. Onverklaarbaar zijn mij *hamú* (zelfst. voornaamw.), *narumó* (zeker zijdewapen) *baribá* (*de overzijde* eener rivier) in tegenstelling met *baríba* (*d'eene kant*, *d'eene helft*), *begé* (grondwoord van umbegé *hooren*), *padjóp* (grondwoord van mamadjóp iets bewaren).

b. Over den klemtoon op de laatste lettergreep der uit het Sanskritsch ontleende woorden , , en zie Bijlage II, F. aant.

§ 19. De laatste lettergreep heeft den klemtoon:

1°. Bij tweelettergrepige bijwoorden en die welke door voorplaatsing van drielettergrepig geworden zijn; b. v. *akkín* (*straks*), *musé* (*weder*), *nahinán* (*vroeger*, *in vroegeren*

[1] Zoo b. v. spreken wij Singkĕl uit in plaats van Singkil.

tijd), *napedé* (*nog*), *sogót* (*'s ochtends*). Uitzonderingen zijn: *djólo* (*eerst*, *before*) en *sógot* (*voortaan*).

2°. Bij bijvoegelijke naamwoorden, wanneer zij, zonder of vóór zich te nemen, als praedicaat optreden; b. v. *rará obukna* (*rood* (*is*) *zijn hoofdhaar*). De door de aanhechtsels en verlengde praedicative bijvoeglijke naamw. hebben echter, met vóór zich, steeds den klemtoon op de laatste lettergreep; b. v. *malattú bagebagena* (*te velen zijn zijne kuren*), *magandjaktú ihurna* (*te lang is zijne staart*).

3°. Bij tusschenwerpsels en aanroepingen, waarbij zoowel de laatste lettergreep van het tusschenwerpsel, als die der woorden waarmede men aanroept, den klemtoon draagt; b. v. *alé radjanamí* (*o onze vorst!*), *alé ború ni datuláng* (*o dochter van mijn moeders broeder!*), *alé amák pangalaós* (*o vaârtje voorbijganger!*)

a. Het tusschenwerpsel , dat bij 't aanroepen achter den eigennaam plaats neemt, draagt den klemtoon op de voorlaatste lettergreep; b. v. *botíma i, oppúng radjá imbulu má-nói* (*aldus was 't er mede gesteld*, *Heer vorst Imbuluman!*).

4°. Zoodra zij door § 6 ontstaan is.

5°. Bij klanknabootsende woorden; b. v. *mallihíng lihíng* (*'t geluid lihing voortbrengen* van herten), *martatá* (*schaterend lagchen*).

§ 20. De klemtoon wordt naar achteren verschoven door den invloed van een aanhechtsel, zelfs wanneer 't woord daardoor geene lettergreepvermeerdering ondergaat; b. v. *happílmu* (háppil + mu), *anggím* (ánggi + m).

a. Daar de woorden naast elkâar zonder scheiding worden geschreven, zoo kunnen vele eenlettergrepige na een woord plaats nemende partikels ligtelijk met een aanhechtsel verward worden; men wachte zich b. v. *lahóma* (*ga*), in plaats van *láhoma* uit te spreken. Ik heb daarom bij de transcriptie van de leesoefening (§ 26) diergelijke woordjes van 't woord gescheiden.

b. Een voorhechtsel oefent geen invloed op den klemtoon uit; b. v.

maló (ma + lo), *malé* (ma + le), *paró* (pa + ro).

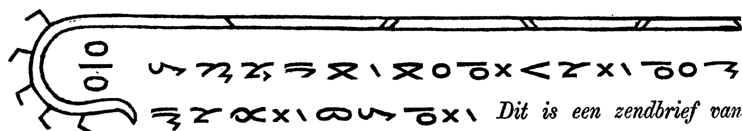
§ 21. De lettergreep die de tweede plaats voor de van een' klemtoon voorziene beslaat, laat eenigzins de stem op zich rusten en draagt als 't ware een' halven klemtoon, dien wij hier met een + zullen uitdrukken; b. v. *bahe͘nahákku*, *pa͘tudu͘honókkon*.

DE BINDU'S.

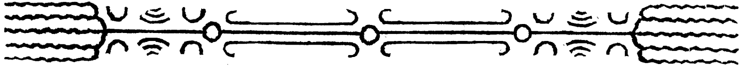
§ 22. Teekens waardoor de zinscheiding wordt aangeduid zijn niet gebruikelijk. 't Eenigste mij bekende teeken, dat eenigzins dien naam zoude kunnen dragen, is een naar den linker kant openstaand half cirkeltje, dat achter de letter, haar als 't ware omsluitende, geplaatst wordt, en even als de klinker-afsluiter pangolat heet. Het wordt bepaaldelijk daar gebezigd, waar geen partikel (in deze taal de zinscheiding genoegzaam aanduidende) den lezer tot het goed lezen van een' zin kan leiden; b. v. *dat is de reden waarom zij* (zijne voeten door die wortels) *worden bekneld; thans komt gij mij opzoeken.* Stond hier de afsluiter niet, dan zou men bij 't lezen het bijwoord nanón als bepaling van 't gekneld zijn lezen, en den zin aldus doen luiden: *dat is de reden waarom zij thans bekneld zijn*, enz. enz. Dit teeken heb ik slechts op stukken op bamboe geschreven aangetroffen.

§ 23. Algemeen gebruikelijk zijn de teekens, welke *bindu* heeten; er zijn hiervan twee soorten. De eerste, die aan 't begin van een geschrift, brief of verhandeling geplaatst wordt, laat de staart harer gedaante de geheele bladzijde, of — als men op bamboe schrijft — de geheele geleding doorloopen. Zij heet: bindu pinar djolma (*bindu in de gedaante van een mensch*), en heeft deze gedaante:

Dit is een zendbrief van Guru Sombaon, enz. enz.

In de pustaha's vindt men van deze bindu allerlei verfraaide en soms met roode en blaauwe verw afgezette gedaanten. Een der meest in gebruik zijnde is:

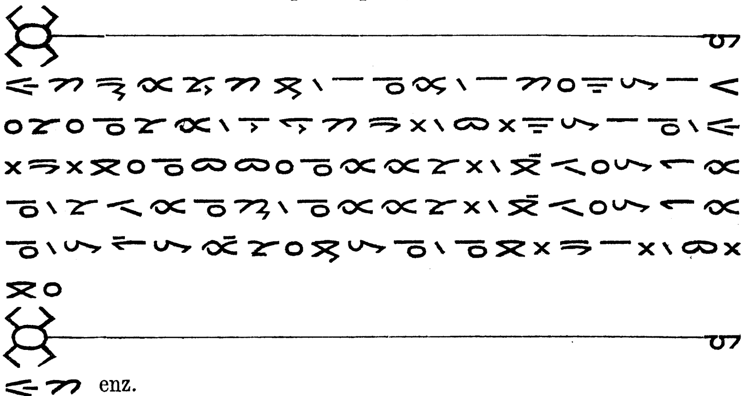

Diergelijke geene kennelijke figuur voorstellende bindu's worden naar hare beteekenis bindu godang (*voorname bindu*) genaamd.

a. Bindu godang is eigentlijk de algemeene benaming der bindu's, die het begin eens geschrifts aanduiden, daar de verschillende gedaanten ook aanleiding geven tot verschillende benamingen; zoo wordt onder anderen een bijna geheel aan de bindu pinar djolma gelijke bindu-gedaante bindu pinar ulok (*bindu in de gedaante eener slang*) genaamd.

§ 24. Aan het begin van de afdeeling eens geschrifts of wel van een vierregelig vers vindt men de bindu pinar boras (*bindu in de gedaante van eene vrucht*), die ook naar hare beteekenis bindu na metek (*kleine bindu*) heet, en, even als de voorname bindu, allerlei van de willekeur des schrijvers afhangende gedaanten heeft. Eene der meest in zwang zijnde is:

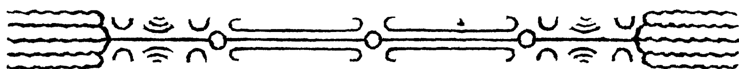
a. Ook wordt wel de eene of de andere afdeeling eens geschrifts van eene andere door eene streep, die boven haar heenloopt, en soms met een van haakjes of ooren voorzien oogje versierd is, afgescheiden of afgesloten; waarom dan zulk eene streep ook pangolat heet. Als bij voorbeeld:

enz.

b. In sommige pustaha's vind ik het leesteeken ///, hetwelk echter bij de mij bekende Bataksche stammen niet in gebruik is; het wordt even als de bindu na metek gebezigd, maar in onderscheid daarvan wordt het

ook achter den titel van een geschrift vóór het eigentlijke begin geplaatst, en wel omdat men gewoon is den titel op denzelfden regel als 't begin te schrijven. Bij 't drukken van Bataksche geschriften zal het raadzaam zijn, van dit teeken gebruik te maken.

§ 25. LEESOEFENING IN HET TOBASCH.

UITSPRAAK.

Suhutan Nandjomba ilik.

Asa-dong ma halak na saingam margoar sisingga ulubalang; asa i ma na mardjolmahot siboru suriga, i ma na marhutahok kuta padang matogu; sukkot ni hagabeom ma ibana anggo maromas, alai anggo dakdanak sada pe soada. Dung ni asa lao [1] ma ibana meda-ngedak tu balian, di-da ma parbue ni rukkung banggik nunga sai marrara di bael [1] lamunna; dung ni, asa di panaek ma tutú. Dung ni, asa di tultuli ma dakka ni hau i; duk sappe boanonna di rohana, midjur ma ibana, di putihi ma, di pambaet [1] tu akkadanganna. Dung ni lao [1] ma ibana muli, di leom [1] ma di pangan djolmana i; sahat butong ma djolmana i na mangap parbue ni rukkung banggi-hi; dungni, asa modom ma nasida, marnipi ma djolma ni radja i, di-pi ma: ro doli doli tu lambungna; dung ni, asa manukkum ma ibana: "aha ma ni ulamu alé itóng! di baer [1] ro hamú tu lambukkón?"; boti ma ninna. "Olo itó ro pé au [1] tu son; adóng ma na hudók: di pangak kamú nariap parbue ni rukkung banggik, molo naek parsauliak kinorhonní di hamuna pangak kamú ma sada manuk na marpuli, sada manuk sabur bittang baek [1] karoanna; molo so di pangak kamú i ra tuk kamagoan do hinorhonní, alai molo di pangak kamú i ra tuk parsaulian do hinorhonní; op pe da ba itó! i do na hudok di hamú di baer [1] ro ahu;" botí ma ninna. "Olo itó! molo i ma hapé ni ulamuna di baen [1] na ro, djadi do tutú; atihunang di paboa hamuna, adong binoto?"; boti ma ninna djolma ni radja i. Dung ni, asa sum ma nasida namarhata i; asa lao [1] ma doli doli na ro i.

[1] Zie § 32.

Dung ni, asa tarsunggul ma djolma ni rȧdja i, di-ngot ma nipina i. Duk tora-ngari, asa di dokkom ma naposona manakkup manuk dua, sada na marpuli, sada sabur bittang. Dung ni, asa manukkum ma radja i: "tu aha manu-hi, di baep [1] pala dua di buat to?"; botí ma ninna radja i. "Olo sianák ni namború! nadóng ma uláonna, di baek [1] kubuat; sai nae-ngau [1] mangam manuk; agia-tadók kangoluam musé;" boti ma ninna djolmana i. Dung ni, asa di parmasak ma tutú; sum masak, asa di dippu ma indahat tu pinggan. Dung ni, asa di tibali ma djuhut manu-hi tu panganan; dung ni, asa di hatahom ma tu tondina: "alé tondikkú! mangam manuk na marpuli ma hita, dohot mangam manuk sabur bintang; haroan ni nipikku naborngim ma on;" boti ma ninna. Dung ni, asa di pangam ma tutú djuhut manu-hi dohot indaha-ni; su-nibana mangan, marnapuram ma ibana. Dungni, asa sappe ma sabulan dang di pangam manu-hi, asa di parsigora halak ma ibana; dung ni, asa di dokkor radja i ma guru siapuluam mambaep pagar parmeme. Duk sun di baep [1] paga-ri asa mangam ma nasida; sum manga-nasa manukkum ma radja i: "nunga di baek ko paga-rí gurunamí! paboa horat soras dingin dingik, kadadao ni begu, donok ni parsaulian;" botí ma ninna. "Olo radjanamí! anggo tung mara inda-ngadóng di rohakku, alai anggo na di dalom laut ra tu-nagasík sogot rupaní siar rúpa ni halak, ra tung mambaet [1] tiha-si di ho;" boti ma ninna. "Olo gurunamí! anggo rupana i, atik na beha pe rupana, indada dohono-ni tu ho; unak so tiúr do tolhat saroan;" boti ma ninna. "Olo radjanamí! anggo tung di mara ni djolma mí pos rohám;" boti ma ninna datuna i. Dung ni asa sum ma nasida na marhata i, midjur ma datu i. Dung ni asa sappé ma dua bulan dung na mambaep paga-ri, asa matoras ma eme; tubu ma na di dalom laut; ro ma djolma ni radja i, di bereng ma tutú, di-da ilik do peák di djolona. Dung ni pittór gondók do panailina. Dung ni, asa di djopput ma tinubuhonna i di baluti tu-los. Dung ni, asa di appehom ma tu takkinga-nilihi; dungni maridi ma ibana tu aek; ro ma radja i di-huttot siappudi; monggop ma ibana di djulu ni tapian. Dung ni maridi ma djolmana i; di-da ma butuha ni djolmana i nunga-lpís: "nunga tolhat saroal leatni, nungalpít suida butuha ni djolmakkán; na songon di hulaning na tubu i?" ninna rohana. Dung ni, asa lao [1] ma ibana muli pittór di djumung ma tu

---

[1] Zie § 32.

bagas; dung ni, asa di ranapi ma di baga-si; indadong di-da; "na tu dia [1] ma di baet[1] tubuna i?"; ninna rohana. Dung ni asa ro ma djolmana i sianaek; dung ni manukkum ma radja i: "tu dia [1] do na tinubuhommí? alé ború ni datuláng!" boti ma ninna. "Olo radjanamí di takkinga-ni do hubaen[1]; ai asíng do siat tubu ni halak;" botí ma ninna djolmana i. "Olo ború ni radjanamí! ai aha do leatni na tinubuhommí?"; boti ma ninna radja i. "Olo anák ni namború! ilik do na hutubuho-ni;" boti ma ninna. Dung ni, asa gondók be ma nasida; dung ni, asa di rior radja i ma tu takkingan, di-da ma ili-hi: nunga sai mandjirir djirir. Dung ni asa di djopput radja i ma, naeng di sappatton ma ili-hi; "una-ngau[1] di sappattok ko alé apáng! molo tung di bunu ho au [1], sai mago do ho; hapé molo di pangolu ho do au [1], sai gabe do ho;" botí ma ninna. Dung ni, asa sundat ma di sappattor radja i.

Dung ni, asa sappe ma pitu borngin dung na tubu na di bortian ni djolma ni radja i, asa bortik ma tu anggina radja manuksang di langit, pangalima djomba porang (asa ima na marhutahol lumbak kasonangat tano siatas barita): "nunga di api djolma ni hahám radjanamí! beasa inda di topot to?"; boti ma ninna na marbarita i. "Olo amáng! molo nunga di api djolma ni dahaha-ngi, hutopot ma tutú marsogot;" botí ma ninna radja i. Dung ni, asa bot ma-ri. Torang ni arina, di dokkom ma anakna na margoar radja manubung di langit pangultop na sumurung paripu nattaue: "sikkang ma amáng! babitta i sada, asa tasea-tasa-dongikkau ni-ndahan boanot tu huta ni amaktuám; nunga tolhas leatni haroan di naktuám;" boti ma ninna radja i. Djadi di sikka-nganakna i ma sada babi; dung ni, asa di parmasak ma tutú di loppa ma doho-tindahan; sum masak, asa di baem [1] ma djuhu-ti tu bagasan balandja di baem [1] ma indahat tu bagasak kudu hudu appang. Dung ni, asa marhobas ma nasida dohot djolmana i, di arahom ma naposona boru boru sada marboa-nindahani, di arahon naposona lahi lahi sada marboan djuhu-ti. Dung ni, asa lao [1] ma nasida; sahat ro di huta ni hahana i asa lao ma nasida tu bagas. Dung ni, asa manukkum ma radja na ro i: "dia [1] ma tubu ni dahahang boru i? alé hahâng dolí! asa hu-paho-nindahan na huboak kami on;" boti ma ninna. Enz. enz.

---

[1] Zie § 32.

WOORDVORM-VERANDERINGEN.

a. TOEVOEGING.

§ 26. Niet zelden is de toevoeging

1°. Van eene *n* voor met eene *i* beginnende woorden; b. v. in plaats van (als grondwoord van in gebruik), = (in het Mandaïlingsch gangbaar), = ; achter het voorhechtsel *mar* vindt men in plaats van , in plaats van , in plaats van ; en evenzoo in plaats van achter of het equivalente ; b. v. = , = .

2°. Van eene *s* voor met *i* beginnende woorden; b. v. = , (als voornaamwoord) = , = (zie § 33, 8°.), Mandaïlingsch = .

a. Zeldzaam vóór eene *a;* b.v. = het Mandaïlingsche ; 't Mandaïlingsch heeft naast .

3°. Van eene *ng* achter op klinkers eindigende woorden; b. v. = , = , = , = , = , het Mandaïlingsche = .

4°. Van eene *t* achter op eene *e* eindigende woorden; b.v. = , = , = .

a. Zeldzaam achter een' anderen klinker; b.v. = .

5°. Van eene *o* achter eene voorlaatste op *or* eindigende lettergreep met verandering van dezen klinker in *a;* b. v. = .

§ 27. Zeldzaam is de toevoeging

1°. Van eene *n* achter het bijvoegelijke voornaamwoord *i*, en zulks meestal ter vorming van den verledenen tijd aanduidende bijwoorden; b. v.

[Batak script].

2o. Van *an*, *ngan*, *ani*, *ngani*, *nganikkon* achter op *e* eindigende bijwoorden; b. v. [Batak script].

§ 28. Zonder verandering van beteekenis wordt *non* achter het bijvoegelijke voornaamwoord *i* gevoegd; b. v. [Batak script]. (Over den oorsprong van *non* zie onder de voornaamwoorden).

---

b. LETTERVERWISSELING.

§ 29. *Wat de klinkers betreft* is de verwisseling van de *o* met de *e* zeer gebruikelijk; b. v. [Batak script].

§ 30. De gelijkstelling van alle klinkers in de derde lettergreep van achteren is zeer frequent; [Batak script] is het Indische uttara, het Mandaïlingsche [Batak script], het Mandaïlingsche [Batak script], het Mandaïlingsche [Batak script] (§ 26, 2°.), [Batak script]. In het Mandaïlingsch [Batak script] naast [Batak script] in gebruik, en evenzoo [Batak script] naast [Batak script]. Hiertoe ook te brengen de in § 4, 3°. vermelde bijzonderheid der uitspraak.

a. Over 't algemeen kan men stellen, dat het Tobasch de voorkeur geeft aan eene *o* of *a*, en het Sub-Tobasch, Mandaïlingsch, benevens het Daïrisch aan een' anderen klinker.

§ 31. Zeldzamer is de verwisseling

1°. Van de *i* met de *e* en van de *u* met de *o*; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak]; het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak], het Mandaïlingsche [Batak] (§ 32) = [Batak].

2°. Van de *o* met de *i*; b. v. [Batak] = [Batak], het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak], [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak].

§ 32. Zelden vindt men de *h* met een' klinker verwisseld, en dan nog meestal alleen in de uitspraak; zoo wordt [Batak] *lao*, [Batak] *baen*, [Batak] *dia*, [Batak] *au*, [Batak] *bea*, [Batak] *leon* uitgesproken.

a. Deze verzachting is regelmatig bij de Zuid-Mandaïlingsche uitspraak (zie Bijlage I).

§ 33. *Wat de medeklinkers betreft*, zoo is frequent de verwisseling

1°. Van de *p* met de *k*, doch meestal in de uitspraak, vooral der aan den westeroever van het meer wonende stammen; als b. v. [Batak] *kiso*, [Batak] *hekeng*. Hiertoe te brengen de in § 11 en 14 vermelde bijzonderheid der uitspraak; evenzoo het Mandaïlingsche [Batak] dat denkelijk op die wijze uit [Batak] is ontstaan. Vergelijk ook [Batak] met het Mănangkărbausche كَدِيَنْ (= كديين).

a. Zelden heeft deze verwisseling op het schrift invloed uitgeoefend; een mij bekend voorbeeld is: [Batak] = [Batak].

2°. Van de *l* met de *n*; b. v. [Batak] = [Batak] (als voegwoord), [Batak] = [Batak], [Batak] (Mandaïlingsch en Daïrisch) = [Batak]. In het Mandaïlingsch heeft men [Batak] naast [Batak].

3°. Van de *m* met de *b*; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak]; zoo ook [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak].

4°. Van *st* met *nt*; b. v. [Batak] = كُنْتَ, [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak]

[Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak].

5°. Van *ngk* met *ng;* b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak].

6°. Van *um* met *un*, en *im* met *in*, aan het einde van een woord; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak].

7°. Van *n* met *m*, vooral zoo zij van de klinkers *i* of *e* voorzien zijn; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = het Daïr. [Batak]. Hiertoe te brengen [Batak] (Sanscr. anuswāra), [Batak] *dies Saturni* (Sanscr. sanestjara), [Batak] (Sanscr. mithuna, *gemini*) en [Batak] (het Ar. Mal. دنيا).

§ 34. Zeldzaam is de verwisseling

1°. Van *l* met *r;* het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak]; het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak] (§ 30).

2°. Van de *r* met de *s;* b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak].

3°. Van de *l* als beginletter eener tweede lettergreep met de *d;* b. v. het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak], het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak].

4°. Van de *g* met de *ng;* b. v. het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak] (§ 31, 1°.)

5°. Van *nd* met *ngg;* b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak].

6°. Van de *s* met de *t;* b. v. [Batak] = [Batak]. In het Mandaïlingsche heeft [Batak] naast zich [Batak].

7°. Van *nt* met *nd;* b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak] (8°.)

8°. Van de *p* met de *t* als sluitletters; b. v. [Batak] = [Batak] (zie 7°.), het Mandaïlingsche [Batak] = het Arab. Mal. رعية.

9°. Van de *t* met de *k;* het eenigste mij bekende voorbeeld is *beka* (dat niet in het Tobasch geschreven kan worden) = [Batak] (vgl. § 14, *b*).

a. Vergl. [illegible] met كِيفَسْ enz. enz.

10°. Van de *ng* met de *l* als sluitletters; [Batak] (als telwoord) = [Batak], [Batak] = [Batak].

a. In 't Mănangkărbausche is تركنل = تركڠ.

11°. Van de *ng* met de *m;* b. v. het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak].

12°. Van de *n* met de *k* als sluitletters; het Mandaïlingsche heeft [Batak] naast [Batak].

---

c. HET WEGVALLEN VAN ÉENE LETTER.

35. Van het wegvallen eener letter vindt men slechts zelden voorbeelden. De volgende zijn op te merken:

1°. Van de *r* als sluitletter vooral eener van een' medeklinker onmiddelijk gevolgde lettergreep; [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak], [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak], [Batak] = [Batak]; eenig is het Mandaïlingsche [Batak] = [Batak].

2°. Van de *ng* onmiddelijk voor eene *n* of *m* met verdubbeling dezer letters; b. v. [Batak] = [Batak], [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak], [Batak] = het Mandaïlingsche [Batak].

3°. Van de *ng* tusschen twee klinkers; b. v. het Mandaïlingsche en Daïrische [Batak] = [Batak]; hiertoe te brengen [Batak] (*ondergaan* van de zon) = [Batak] (*binnen gaan, ingaan*); waarbij men vergelijke de beteekenis van 't Maleische ماسق (*ingaan* en *ondergaan* van de zon). Van de *m* onmiddelijk achter *ng;* b. v. [Batak] = [Batak].

4°. Van de *o* als eerste lettergreep van een tweelettergrepig woord; [Batak] = [Batak], [Batak] = [Batak] (in [Batak]); (zie ook Bijlage II, F, 4°.)

5°. Van de *t* achter het voorhechtsel *par;* b. v. [Batak] (par + timbaho + an).

---

d. LETTERVERPLAATSING.

§ 36. Hiervan heeft men de volgende voorbeelden: [Batak script] = [Batak script], [Batak script] = het Mandaïlingsche [Batak script], het Mandaïlingsche [Batak script] = [Batak script], het Mandaïlingsche [Batak script] = [Batak script], [Batak script] = het Daïrische [Batak script].

BIJLAGE I.

HET MANDAÏLINGSCH. [1]

A. De stammen die 't Mandaïlingsch spreken, geven eene andere volgorde der letters op, en maken gebruik van karakters, die eenigzins van de Tobasche, zoowel wat de gedaante als de verbinding met de anak ni surat betreft, afwijken. De benamingen hunner anak ni surat, die van die der Tobasche verschillen, zijn: boruta (= haboruan), talinga (= hatadingan), amisara (= hamisaran), siala ulu (= siulu), en uluwa (= haluain). Door meerdere aanraking met de Maleijers en het overnemen van woorden uit de taal van deze hunne naburen, hebben zij het noodzakelijk geacht, buiten de in het Tobasch gebezigde karakters nog een bijzonder teeken voor de *k* te gebruiken; door namelijk op het midden der letter evenwijdig met de bovenste streep van hunne *h* twee streepjes (tompi, *vracht* op den rug, genaamd) te plaatsen.

1°. In 't zuidelijkste gebied van dezen tongval vindt men een bijzonder karakter ter aanduiding van de *tj* (Engelsch *ch* in *child*) gebezigd, door namelijk bij de *s* de bij de *h* gebruikelijke streepjes te plaatsen.

---

[1] Door de Tobasch sprekende stammen wordt deze tongval de Angkolasche genoemd, daar zij meestal met Angkolenaars, — die de gewoonte hebben zich als voorvechters heinde en ver te verhuren, — in aanraking komen.

Het taalgebied van het Mandaïlingsch is de vallei der Batang-toroe, Angkola, het plateau van Sipirok (*dolok* bij de Bataks genaamd), Mandaïling, Padang-laua's (Bat. *padang bolak*) en de nog niet geïslamiseerde bovenlanden van Natal en Ajerbangis.

Mandaïlingsch. Noordl.	*Mandaïlingsch.* Zuidl.	*Tobasch.*	*Mandaïlingsch.* Noordl.	*Mandaïlingsch.* Zuidl.	*Tobasch.*

Alleen de letters welke verschillen zijn bij het Zuidelijk Mandaïlingsch opgegeven. De volgorde in het Zuid-Mandaïlingsche alphabet is:

ahanamataradjagalapasadanjabawangajaiutja.

B. De *h* wordt als sluitletter en onmiddelijk na een' medeklinker als *k* uitgesproken, zoodat §§ 11 en 14 niet geldig zijn; b. v. porkis (= Tob. […]), manongoskon (…), mandapotkon (…), markordja (…), tarupku (…), talka (…), enz. enz.

1°. Daar de plaatsing den lezer kan doen zien, wanneer hij de *h* als *k* heeft uit te spreken, zoo hebben wij het niet noodzakelijk geacht, in den tekst der leesoefening van het bijzonder karakter ter aanduiding van de *k* gebruik te maken. Slechts bij enkele woorden is het bezigen van de *k* noodzakelijk, en ook alleen daarbij hebben wij van die letter gebruik gemaakt. Voor zoover ik weet, zijn het slechts de volgende niet uit het Maleisch overgenomene woorden, waarbij het schrijven eener *k* noodzakelijk is.

kehe *vertrekken.*

kerek *zekere aapsoort* (simia cristata).

kikit *gierig.*

kahang *oudere broeder* of *oudere zuster;* alleen als men zijn' ouderen broeder of zijne oudere zuster aanspreekt of aanroept, gebruikelijk.

kahanggi (haha + anggi) *broeders* (in betrekking tot een mannelijk persoon), *zusters* (in betrekking tot eene vrouw).

kiankiani, *zoodra.*

mardoking (zie § 19, 5°.) *'t geluid hing maken* als de herten.

mikim *glimlagchen.*

kihik *oksel.*

mandokon (verbastering van mandokkon) *zeggen,* is alleen in het Zuidelijk Mandaïlingsch gebruikelijk.

C. Alleen in het Noordelijk Mandaïlingsch is § 9 geldig, met dit onderscheid echter, dat de neusletter voor de tot *k* gewordene *h* (B.) in den duidelijken medeklinker harer klasse overgaat. In het Zuidelijk Mandaïlingsch worden de neusletters in dit geval uitgesproken:

Noordl. Mandl.		*Zuidl. Mandl.*
akka	=	angka.
paboaotku	=	paboaonku.
temat kauma	=	teman kauma.
tittin	=	tintin.
lappu	=	lampu.

D. Zoo een éénlettergrepig woord of aanhechtsel achter een woord plaats neemt, dan wordt § 6 niet toegepast, en het Zuidl. Mandaïlingsch schuift zelfs in dat geval eene *h* tusschen de twee gelijkluidende klinkers in; b. v.

Noordl. Mandl.		*Zuidl. Mandl.*
parkala-an	=	parkala-han (par + hala + an)
horbo on	=	orbo hon (zie F)
maridi-i	=	maridihi (mar + idi + i).

Het woord bajo behoudt zijnen eind-klinker; b. v. bajo an, bajo i.

1°. In 't Zuidl. Mandaïlingsch kan de laatste lettergreep eens woords nooit met de voorgaande, zelfs nadat *h* (naar F) tot een' klinker verzacht is geworden, inéénsmelten; van daar schrijft en zegt men wel danon, in plaats van dahanon, maar nimmer indán in plaats van indahan, hoewel dit woord wel eens (naar F) zonder *h* geschreven wordt. Hiertoe ook te brengen de spelling en uitspraak dahan in plaats van da-an, niettegenstaande dit

woord met wegvalling der *w*, het Sub.-Tobasche dawan (zie § 15) is. Onregelmatig is hadúan in plaats van het Tobasche haduán (ha + dua + an).

E. Behalve bij het voornaamwoord van de derde persoon meervoud, is in het Zuidl. Mandaïlingsch § 8 niet geldig; b. v.

Noordl. Mandl.		*Zuidl. Mandl.*
hala-hi *die man*	=	ala-ki (F)
hala-hi *zij lieden*	=	ala-i (F)

F. De *h* wordt in het Zuidl. Mandaïlingsch overal, waar B en D geen plaats hebben, tot een' klinker verzacht; b. v.

Noordl. Mandl.		*Zuidl. Mandl.*
huta	=	uta
hata	=	ata
ihot	=	ijot

G. De *s* wordt in een woord, na eene *n*, en na iederen duidelijken medeklinker in het aanhechtsel *sa* in het Zuidl. Mandaïlingsch als *tj* uitgesproken; b. v. *lantjat* (Tob.), *dapottja* (Tob.). In het Noordl. Mandaïlingsch krijgt de *s* die uitspraak, na iederen duidelijken medeklinker of aldus uitgesprokene neusletter (C); b. v.

Tobasch.		*Noordl. Mandl.*		*Zuidl. Mandl.*
	=	maktji	=	mangsi
	=	duk tjun	=	dung sun
	=	halak tjongo-ni	=	alak songo-ni
	=	temat tjaba	=	teman saba
	=	hup tjongo-ni	=	um songo-ni.

a. Ook wordt de *s* als beginletter eener lettergreep, die op eene andere met *tj* beginnende volgt, als *tj* uitgesproken; b. v.

Tobasch.		*Noordl. Mandl.*		*Zuidl. Mandl.*
bitsusur	=	bintjutjur	=	bittjutjur
atsisibang	=	antjitjibang	=	attjitjibang
atsosoron	=	antjotjoron	=	attjotjoron.

Hiertoe ook te brengen antjotjak, *hagedis*.

1°. Het is de plaatsing dus, die den lezer kan doen weten, wanneer hij de *s* als *tj* heeft uit te spreken, en het bijzonder karakter ter aanduiding der *tj* (A 1°.) is alleen bij het schrijven van uit het Maleisch overgenomene woorden noodzakelijk. Het eenigste niet uit het Maleisch over-

genomene woord waar zulks geschieden moet, is markatjak (*zich gereed maken*).

H. Behalve wanneer in het grondwoord ook de tweede lettergreep met eene *s* begint, komt de *nj* in het werkwoordelijke voorhechtsel in plaats der *n;* b. v. manjurat = het Tob. manurat (grondwoord: surat); daarentegen manosop van sosop. Overigens stemt de *nj* in dezen tongval met de Sub-Tobasche *j* (of Tob. *i* tusschen twee klinkers) en *n* overeen; b. v.

Mandl.	*Tobasch.*	*Sub-Tobasch.*
panjogon	paiogon of	pajogon (zie § 15, *a*, 5°.)
tanja	tana.	

I. Bij § 15 op te merken, dat, op enkele uitzonderingen na, de klankvorming van het Sub-Tobasch in dezen tongval gebruikelijk is. Zelden vindt men *wa* of *oa* (§ 15, *a*, 1°.) door *o* vertegenwoordigd. Voorbeelden zijn: maos = Tob. maoas (en Sub-Tob. mawas), saraor = Tob. saraoar (Sub-Tob. sarawar), haon = Tob. haoan.

K. Eene dubbele Tob. *l* wordt door *ld* vertegenwoordigd; b. v.

Mandl.		*Tobasch.*
tuldang	=	tullang
maldo	=	mallo.

L. Dikwijls heeft deze tongval eene *d* in plaats van de Tob. *l* als beginletter van de tweede lettergreep; b. v.

Zuidl. Mandl.		*Noordl. Mandl.*		*Tobasch.*
mantjido	=	mattjido	=	[Batak script]
		baduborngin	=	[Batak script] (§ 30).

Zie ook de in 3°. van § 34 aangehaalde voorbeelden.

M. De §§ 16 en 17 niet geldig; b. v. marlange, tuanlajan (2°., *a*, § 15), monmon, enz. enz.

N. De *m* als beginletter eener tweede lettergreep somtijds door *mb* vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch.		*Mandaïlingsch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

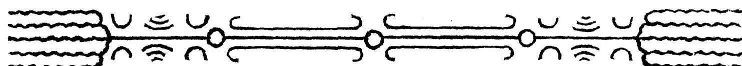
O. LEESOEFENING

IN HET

NOORDELIJK EN ZUIDELIJK MANDAÏLINGSCH.

NOORDELIJK MANDAÏLINGSCH.

UITSPRAAK.

Hobar kobarat tjipandir.

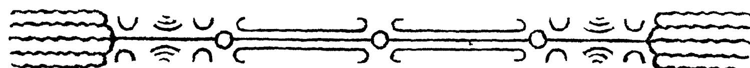
Ija botí ma i nomán: adong ma halak margoar sipandir; amanija na dangol ni andung; inanija na tobak tobang. Djadi di dokkon nai pandir ma di ama ni pandir: "o ama ni pandir! ija-ttóng marbubu ma ho tu sunge na di topi durutta i"; ni-ngija. Djadi ro ama ni pandir: "djadi"; ni-ngija. Djadi kehe ma ija tu hauma; dung ro di hauma i-ja, djadi di buwa -tija ma tundjang ni garingging, djadi di ari-tija. Duk tjun di ari-tija tundjang ni garinggi-ngi djadi kehe ma ija maihotang; dung dapo-tija hota-ngi, djadi di pokkali-ja ma bubu i. Dung di pokkali-ja bubu i, djadi di baè-[1] nija musé ma sugapana. Duk tjun di sugapai-ja djadi di tao-nija ma bubu i tu sunge na di topi duru ni haumanija i. Duk tjun di tao-nija bubu i, djadi mulak ma ija muli. Dung ro di huta i-ja, djadi di sapai nai pandir ma ija: "o! ama ni pandir! bija do tulus do ho na manaon bubu i?" ni-ngija. Djadi ro ama ni pandir: "tulus"; ni-ngija. Djadi hohom ma nai pandir. Djadi torang ma-ri, djadi kehe ma ama ni pandir tu hauma. Dung

---

[1] Zie § 32.

ro di hauma i-ja, djadi di ligi-ja ma bubunija i; djadi di-da ija, bija ma songot tjopa sopa ni tobu haporas kona bubunija i. Djadi humolos ma ija; holosnija i: "ija-lé tondikkú! aha ma luwani hosom ni begu di au, [1] di baen [1] na hona bubukku sopa sopa ni tobu"; ni-ngija. Djadi di tuktukko-nija tu ae-hi; djadi mulak ma ija muli. Dung ro di huta i-ja, djadi di sapai nai pandir ma ama ni pandir: "bija do mangonai do bubumi?" ni -ngija. Djadi ro ama ni pandir: "nada"; ni-ngija. Djadi tarkohom ma nai pandir. Djadi potang ma-ri, djadi di dokkon nai pandir ma di ama ni pandir: betak na so maló do ho manaon bubu i, di baen [1] na so mangonai ni-ngija. Djadi ro ama ni pandir: bija huboto panaon bubu songo-ni di baet [1] kalak, songo-ni do hubaen [1] ni-ngija. Djadi tarkohom nai pandir. Djadi torang ma-ri, djadi kehe ma ama ni pandir tu hauma; djadi dung ro di hauma i-ja, djadi di ligi-ja ma bubunija i; djadi di-da ija musé ma numma songot tjopa tobu haporas dohot tjulup kona bubu i. Djadi humolos ma ija: "na poran ma begu di sunge on: hona, hona sopa tobu"; ni-ngija. Djadi di tuktukko-nija ma tu ae-hi, djadi mulak ma ija muli. Djadi dung ro di huta i-ja, djadi di sapai nai pandir ma ama ni pan dir: "bija do mangonai do bubumi?" ni-ngija. Djadi ro ama ni pandir: "nada huboto bagi aha salana, di baen [1] na so mangonai bubu i; hona, hona sopa tobu do honasa"; ni-ngija. Djadi ro nai pandir na so binotomu do ihan; ni-ngija. Djadi ro ama ni pandir: "attóng dung na so huboto ihan; atto-ngattjogot ho ma djolo mangaligisa; ampot ko ma na umboto ihan"; ni-ngija enz. enz.

ZUIDELIJK MANDAÏLINGSCH.

[1] Zie § 32.

[illegible]

UITSPRAAK.

Turi turian si meden mananti ali.

Ija marsantabi do au di o ompúng! di na umalijang kumaloho parbagasa-non; ulang kamú tarsonggot tarkuntal; ija tarsonggot tarkuntal kamu, ompúng! manguntalkon katotorkis kadidingin kamú ompúng! di au, di baen mangkobarkon kata ni turi ata ni obaran ni simeden mananti ali sinuan tunas ni namora pande bosi di tano rura uta dolok. Marlidung ma

simeden mananti ali di namora pande bosi: "i ma da amáng na udók di o: aha do pandaramanku di baen ko? amang!"; ning si meden mananti ali. Marlidung musé ma namora pande bosi di sinuanna tuna-si: "ngada dopé tarlehe-nau dopé di o pandaraman, di baen madokdok siaginonku; anggo tolu ari o-nulang ko tu djae rangkon tu djulu"; ning namora pande bosi. "Olo"; ning simeden mananti ali. Dapot patoluna i, malongas ma namora pande bosi di tano uta dolok. Djadi tangis marsiluluton ma simeden mananti ali di sopo rantjang na godang. Djadi markatjak kalak tu arangan mambuwat kaju ni namora pande bosi. Paninggal ni alak madjadji na tu arangan na mambuwat kaju i, ning kala i, simeden mananti ali lang tangis marsiluluton di sopo rantjang na goda-ngi rangko-ninana na tuwa bulung nantjodang tuan lajan godang; adóng santongkin, ro ma datu guru marija monang tu-ta dolok, di dapoti-ja, laing tangis marsiluluton simeden mananti ali rangkon nantjodang tuan lajan godang: tu dia do amú tulang?" ning simeden mananti ali. "I ma so ro au tu son manunggu tuor boli ni -namuju nantjodang tuan lajan godang"; ning datu marija monang. "Tuláng kalák datú gurú marijá monáng! mangido djandji au tolu ari on"; ning simeden mananti ali. Ngada dapotan; ning datu i. "Ṇa maol ma tartanom damang na tuwa bulung, pinomat ma niján masuk kaju damang na tuwa bulu-ngon"; ning simeden mananti ali. "Njada tarpainte au i"; ning datu i; djadi di omba-ngija naratjo di sopo rantjang na goda-ngi. Djadi tangis marsiluluton simeden maṇanti ali di sopo rantjang na goda-ngi. "Dung na so tola di amú mangido djandji, ni aua i? painte amú di sopo-hon, langka-u djolo tu bagas sijomagodang mangaligi balbaul parmomosan ni dainang"; ning simeden mananti ali. Djadi langka do ibana tu bagas sijomagodang, di buwat mabodilna bodil doli doli manguntjang bile, di-si do bodilna i, di dabu anak bodil, di tetekkon panggalak di naitkon sumbu na lamot; midjur ma ibana tu alaman na bola-ki; "tuláng kalák datú marijá monáng! djagit kamú bo tuor boli ni dainang na tuwa bulung"; ni-ngija. Manaili datu i, bulús di bodil simeden ma datu i, djadi abók kampu ni datu i timon simandjungnija, djadi bulús marlodjong mulak tu-ta lombang. "Na maua o? amáng!" ning siorno ugele rangkon sitadjo ribu tala. "Ináng sinuán bojú! nangki-nin ináng! urang tibú au ro manjurduon kampil di amamate ni ama ni simeden, udjung ni sidumanggor bodil doma dapotonku, na so parkulaon do alak kuta dolok"; ning datu i.

Mulak kata ni turi ata ni obaran tu simeden mananti ali. Marlidung ma nantjodang tuan lajan godang: "amáng medén mananti ali ita-ua do amamu na tuwa bulu-ngon?; alak madjadji madung di alap tulangmu tu son"; ning nantjodang tuan lajan godang. Djadi di ali simeden mananti ali di toru ni talaga i; enz. enz.

BIJLAGE II.

HET DAÏRISCH.

A. Het Alphabet wordt in deze volgorde opgegeven: . De *t* ( ) en *w* ( ) zijn de eenigste letters, die van de in het Tobasch gebezigde verschillen, en zijn ook, zoo als wij uit § 1 gezien hebben, in het Westelijk Tobasch gebruikelijk.

B. Bij de Tobasche anak ni surat bezigt men nog de volgende:

= (sikordjan) wordt regts evenwijdiglijk met de bovenste streep der letter geplaatst en drukt eene zachte adspiratie aan het einde eens woords uit, b. v. *musuh.*

› kabĕrĕtĕn podi (*latere haborotan*, zijnde kabĕrĕten = haborotan, zie § 2) wordt midden boven de letter geplaatst en stelt den vlugtigen klank voor, dien men bij ons tusschen de *l* en *k* van *melk* hoort. Wij transcriberen dezen klinker door *ĕ*. — Men is gewoon den medeklinker, die op dezen klinker in eene opene lettergreep volgt, in het schrift te verdubbelen, om te verhoeden dat de klemtoon te veel op de volgende lettergreep wordt gehoord, daar de kabĕrĕtĕn podi, hoewel alleen in eene laatste lettergreep den klemtoon kunnende dragen, toch altijd eene lettergreep vormt. Men spreke b. v. tĕlu uit, en vooral niet tlu, sĕhadat, bĕlĕn en vooral niet blĕn. Is de beginletter der op een kabĕrĕtĕn podi volgende lettergreep een onduidelijke medeklinker, dan mag deze, daar hij alsdan sluitletter zoude worden (§ 5, 1), niet verdubbeld worden, maar men plaatst dan vóór hem den duidelijken zijner classe; b. v. bĕgé,

pĕdáh. Die beginletter eene *dj* zijnde, zoo is men uit gebrek aan een bijzonder teeken voor de *tj* (die hare duidelijke classegenoot zoude zijn), gewoon eene *t* ter verdubbeling te bezigen; b. v. lĕdja. Aldus geschrevene woorden spreke men niet naar de letter uit, maar met een enkelen medeklinker, daar die verdubbeling slechts een middel is ter vermijding van het verlies eener lettergreep.

C. De , en worden bij het opzeggen der letters altijd geadspireerd uitgesproken (ha, hi en hu). Daar zij overigens zoowel met als zonder eene adspiratie klinken, zoo is men ter vermijding eener verwarring, die daardoor zoude kunnen ontstaan, gewoon overal waar twee ongelijkluidende klinkers naast elkaâr komende, daartoe aanleiding kunnen geven, van de halfklinkers *j* en *w* gebruik te maken. Zoo moet b. v. buat (Tob. spelling) altijd en leang (Tob. spelling) gespeld worden, daar deze woorden op zijn Tobasch gespeld in het Daïrisch buhat en lehang zouden klinken. Van daar grijpt men iedere gelegenheid aan, die de plaatsing van een woord kan geven, een dier halfklinkers te bezigen; b. v. (+ obah), (si + obah), in welke beide woorden de *j* en *w* geschreven zijn, om de uitspraak kuhobah en sihobah te vermijden. Maar daar nu nog vele gevallen plaats kunnen hebben, waarbij het onderscheid tusschen eene adspiratie en een klinker in het schrift niet kan uitgedrukt worden, zoo pleegt men ook daar een dier halfklinkers te schrijven, waar hij letterlijk uitgesproken de uitspraak niet weder geeft; zoo b. v. hasa i dokkĕn, bai, maus. Daar *ji* en *wu* niet in de taal als klanken voorkomen, zoo weet natuurlijk de lezer dat de *j* en *u* in die woorden slechts ter vermijding der adspiratie geschreven zijn. — De kan als beginletter eens woords, en zoo zij van geen bijzonder klinkerteeken voorzien is, naar willekeur met en zonder adspiratie klinken (b. v. hadji en adji, hasa en asa), maar is overigens geadspireerd; b. v. puhun, nahan, *barham*.

D. De wordt altijd als *k* uitgesproken, en van eene menigte Tobasche woorden wordt de *h* als *k* uitgesproken om de equivalente Daïrische op te leveren; b. v. *persoon*, Tobasch halak,

Daïrisch kalak, de *Tridacna gigas*, Tobasch hima, Daïrisch kima, *gras*, Tobasch duhut, Daïrisch dukut.

E. De kan ook als *tj* uitgesproken worden, en in de meeste gevallen is omtrent het wanneer geen regel vast te stellen. Onmiddelijk na eene *n* wordt zij altijd, en eene *i* dragende zeer dikwijls als *tj* uitgesproken; b. v. tjintjin, tjiho, tjijo. Zoo de met de uitspraak van *tj* als beginletter na eene opene van een kabĕrĕtĕn podi voorziene lettergreep voorkomt, dan drukt het schrift haar uit, door ter verdubbeling (B) van een gebruik te maken, terwijl zij daarentegen zelve verdubbeld wordt, zoo zij die plaats met de uitspraak van *s* bekleedt; b. v. bĕtjik, maar bĕsur.

F. Bijna regelmatig wordt de siulu in een Tob. woord door een kabĕrĕtĕn podi in het equivalente Daïrische vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch. *Daïrisch.*

1°. Woorden die onmiddelijk uit het Tobasch zijn overgenomen, behouden de siulu; b. v. *het Zuid-oosten* (Sanscr. agni), ofschoon een kabĕrĕtĕn podi hier het woord nader aan 't oorspronkelijk Sanscritsche zoude brengen.

2°. In sommige woorden wordt de hatadingan door een kabĕrĕtĕn podi vertegenwoordigd, en is zulks uit § 29 slechts verklaarbaar, b. v.

Tobasch. *Daïrisch.*

3°. Niet zelden wordt de siulu in eene laatste geslotene lettergreep door *u* in het Daïrisch vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch. *Daïrisch.*

(G).

4°. Vele met eene *o* beginnende tweelettergrepige woorden verliezen in het Daïrisch die eerste lettergreep; b. v. Tob. [Batak] = [Batak], Tob. [Batak] = [Batak].

Aant. Uit deze verwisseling, van de *ĕ* met de *o* ziet men, dat de *o* in 't Tobasch bij het overnemen van vreemde woorden als een vlugtige klank is te beschouwen, die tusschen twee medeklinkers gehoord wordt; zoo zijn de Sanscritsche woorden sjukra, sūtra, mantra en samudra in het Tobasch [Batak], [Batak], [Batak] en [Batak] geworden, en dragen den klemtoon op de laatste lettergreep om de vlugtigheid dier *o* aan te duiden.

G. Zoo een Tobasch woord in de voorlaatste eene *i* en in de laatste lettergreep eene *u* heeft, dan vertoont het equivalente Daïrische woord in plaats van de *i* eene *e;* b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]

Uitzonderingen zijn: [Batak] pitu (*zeven*) en [Batak] bindu (*leesteeken*).

H. Zoo een Tobasch woord in de voorlaatste eene *u* en in de laatste lettergreep eene *i* of *a* heeft, dan wordt in het equivalente Daïrische woord de *u* door eene *o* vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak] kotjing (Mal. kutjing).
[Batak]	=	[Batak] (N).
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]
[Batak]	=	[Batak]

I. Zoo een Tobasch woord in de voorlaatste eene *i* of *u* en in de laatste lettergreep een siulu heeft, dan vertoont het equivalente Daïrische eene *e* in plaats van de *i*, en eene *o* in plaats van de *u*, terwijl de siulu (naar F) een kabĕrĕtĕn podi wordt, b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak]	=	[Batak]

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

1°. Zelden vertoont de tweede lettergreep denzelfden klinker als de eerste; b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script] (N).

K. De § 9, 16 en 17 zijn niet geldig; b. v. [Batak script] mĕntjí, [Batak script] ĕmpung, [Batak script] tĕntĕn, [Batak script] pĕrlandja, [Batak script] rĕnrĕn (vgl. Bijl. I, C) enz. enz.

L. Dikwijls wordt *dji* in een Tobasch woord door *di* in het equivalente Daïrische vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script] (H).
[Batak script]	=	[Batak script]

1°. Hiertoe te brengen adji (grondwoord van mangadji, *lezen*, namelijk boeken over godsdienst en de zwarte kunst), dat het Sanscritsche adhî is.

M. Eene dubbele Tob. *l* wordt door *ld* vertegenwoordigd (vergl. Bijl. I, K); b. v. [Batak script] mĕngaldung = het Tobasch [Batak script].

1°. Zelden door *ln;* b. v. [Batak script] = het Tob. [Batak script] (zie Q).

N. Zeer dikwijls wordt een duidelijke medeklinker in het Tobasch, door de neusletter zijner classe vertegenwoordigd; b. v.

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak script]	=	[Batak script] (H)
[Batak script]	=	[Batak script] (F)
[Batak script]	=	[Batak script] (F)

O. Alleen § 20 en 3°. van § 19 zijn toepasselijk. Overigens draagt de orlaatste lettergreep, ten zij zij van een kabĕrĕtĕn podi is voorzien (B), den

klemtoon, en doet tevens haren klinker, zoo zij met eene neusletter is gesloten, gerekt klinken; b. v. [Batak script] *pāntis*, [Batak script] pēnggĕl, [Batak script] tōnggar, en [Batak script] ōngkam. — Ook de klinker der eenlettergrepige woorden is gerekt; b. v. [Batak script] būk, [Batak script] gūng, [Batak script] kīn.

P. De uitgang *ĕn* (die de Tobasche *on* en *an* tegelijker tijd vertegenwoordigt) na op een klinker eindigende woorden komende, verliest hare kabĕrĕtĕn podi, en doet de klinker van het vóór haar staande woord den klemtoon dragen en gerekt klinken; b. v. [Batak script] kĕbèrūn (kĕ + bĕru + ĕn), [Batak script] ĕndurīn (ĕn + duri + ĕn). Zoo pleegt men ook de met eene neusletter geslotene kabĕrĕtĕn podi, waarmede vele woorden beginnen, niet na op een klinker eindigende woorden te schrijven, terwijl men de sluitende neusletter tot den sluiter van het voorgaande woord maakt; b. v. [Batak script] in plaats van [Batak script].

1°. De uitgang *ĕn* achter een op een medeklinker eindigend woord komende te staan, wordt zeer dikwijls aan een vóór dien medeklinker staanden klinker *u* of *i* gelijk gemaakt; b. v. [Batak script] (= Tob. napuran), [Batak script] (= Tob. lopian), bij welk laatste woord *lapih* als grondwoord moet verondersteld worden. Ook het aanhechtsel *kĕn* kan zijne *ĕ* in *i* veranderen, zoo de laatste lettergreep van het grondwoord eene *i* heeft, b. v. [Batak script] (arih + kĕn).

Q. Drielettergrepige woorden, die met een klinker beginnen, verliezen dikwijls hunne eerste lettergreep, b. v.:

Tobasch.		*Daïrisch.*
[Batak script]	=	[Batak script]
[Batak script]	=	[Batak script]

Zoo echter die klinker der eerste lettergreep door eene neusletter gesloten is, dan ziet men hem dikwijls in een kabĕrĕtĕn podi overgaan; b. v. [Batak script] (met letterverplaatsing en naar G) = het Tob. [Batak script], [Batak script] = het Tob. [Batak script] enz. enz. Zoo de tweede lettergreep na die neusletter met een onduidelijken medeklinker begint, dan ziet men dezen wel eens door de neusletter weggestooten en de eerste lettergreep verdwijnen; b. v. [Batak script] = het Tob. [Batak script]. Over 't algemeen kan

men zeggen, dat in het begin der woorden *ĕnd* met *n*, *ĕmb* met *m* en *ĕngg* met *ng* verwisseld worden; zoo is b. v. ĕndĕratja, het Sanscr. naratja, ĕmbalno het Tob. mallo (M. 1°.), ĕnggĕluh het Tob. ngolu (F). Onregelmatig is lalu = het Tob. andalu, en slechts uit § 34, 3°. verklaarbaar.

R. Eene dubbele Tobasche *n* en *m* wordt door eene enkele vertegenwoordigd; b. v.:

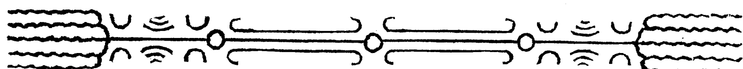
Tobasch.		*Daïrisch.*
[illegible]	=	[illegible]
[illegible]	=	[illegible]

S. Eene *i* na eene *a* volgende, wordt bijna regelmatiglijk door *wi* vertegenwoordigd; b. v.:

Tobasch.		*Daïrisch.*
[illegible]	=	[illegible]
[illegible]	=	[illegible]

T. De partikels [illegible] en [illegible] verliezen hunne *o* vóór de voornaamwoorden: [illegible], [illegible], [illegible] en [illegible] en het tusschenwerpsel [illegible]; de aanhechtsels [illegible] en [illegible] hunne *u* voor het voornaamwoord [illegible], maar zelden; en de woorden [illegible] en [illegible] hun *i* voor het voornaamwoord [illegible]; overigens is § 6 geldig. Het is raadzaam deze zamensmelting der klinkers ook in het schrift te bewaren, overal waar eene etymologische spelling het onderscheid tusschen eenen klinker en eene adspiratie bemoeilijkt. Zoo schrijve men [illegible] (ni + idah) en niet [illegible]. Evenzoo [illegible] in plaats van [illegible], ten zij men [illegible] schrijven wilde.

U. LEESOEFENING IN HET DAÏRISCH.

[illegible]

[illegible]

UITSPRAAK. [1]

Sukut sukutĕn kajuara mĕrlēndung.

Asa lot nolamo kata ni sukut sukutĕn tah tuhu tah mada oda ni betoh oda ni-idah kata ni tori tori-ĕn ni simpāntas ngo kudĕngkoh; baliga kubaligakĕn mĕrlandja landja raru, bĕrita kubĕritakĕn, asa lot kalak haru di bakin hatena. Hasa lot mo kunuken hanak ni hadji, hasa di bahan mo kutana, di tokor mo sada djĕlmana, tunggari mada tubuh hanakna. Hasa roh mo guru pĕrsuleng di dapĕt mo hadji mĕdĕm; hasa di sunggul guru pĕrsuleng: "keke kono radjanamí! pĕrtasak panganĕnku"; nina. Hasa kundul mo hanak ni hadji: "kade bĕritamu?" "Bĕritāngku bĕrita mĕlijas halé radjanamí!" Hasa di arahkĕn mo mangan, hasa di hidang mo pĕngke, mĕrikan mĕratah mo di bakin. Ija kĕntja salpun mangan, di duduri mo mĕrapurun. Hasa di sahutkĕn hadji moguru pĕrsuleng: "sada katāngku bamu, halé gurunamí! Sahutkĕn pĕnarihinmu di panganĕn so mada i di bilangna; somada ngo djumpa-aku kade, halé gurunamí!" "Muda bagi-idi katamu, ĕnggo aku bĕsur mangan; tapi kata ni tulutĕnku djadi kubagahkĕn katemu radjanami?" "Djadi; bagahkĕn bāngku halé gurunamí!" Hasa di dokkĕn guru pĕrsuleng mo hanak ni hadji: "mĕnuan gĕmgĕmĕn mo kono, hasa tubuh hanakmu." "Kade mo kusuan, hasa tubuh hanakku halé gurunamí?" "Muda bagi ngo katamu, suan mo kaju ara mĕrlendung mahan gĕmgĕmĕnmu. Hasa di buat mo kaju ara sada, hasa di kuso mo guru pĕrsuleng: "kade mo deba pantunĕn? bagahken bāngku, hasa kubetoh buatĕnku." "Muda bagi, nimu, buat mo babi tōnggal sada, mĕrbahing bulung bulungĕn, merbunga kōmbang, mĕrsibaso, mĕrguru mĕrnakan nasasilotna, ikan na sasilotna, mĕrtinaruh manuk sada; muda ĕnggo pulung kĕrina pināntunmu idi, hasa sibahan mo, di putjuk ni perpadangĕn mo sibakin." Hasa mĕrkarah mo-ija di kutana idi, di arahkĕn mo sibaso di arahkĕn mo pĕnurune, di arahkĕn mo pĕrgĕndang, di arahkĕn mo puangna, di arahkĕn mo ni anakkĕnna. Hasa lako mo-ija kĕrina mi putjuk ni pĕrpadangĕn di pĕpulung mo kaju ara dĕkĕt kĕtōnggal sāngkil sipilit turbangĕn; hasa di bĕrekĕn mo bai guru pĕrsuleng: "kade deba bahanĕnnami

[1] Wij hebben in de transcriptie bij de zamensmelting der klinkers, de woorden afzonderlijk geschreven, om den leerling in de gelegenheid te stellen, het onder letter T vermelde toe te passen.

gurú?" bagi-idi mo kata tuan sintĕrĕm. "Mĕrgĕndang mo kene, hasa kutabasi mo pinăntun hena, hasa si suankĕn." Hasa di seat mo babina di hantari di-ĕnderu; kĕntja-ĕntasak nakan dĕket djukut, di pĕsiar sumangan, di pĕsiar begu djinudjungna. Hasa di mangmangi guru mo sinuanna idi, hasa mangan mo-ija; salpun mangan, di sahutkĕn mo kalak sintĕrĕm: "hasa katăngku bamu ko sintĕrĕm hidi, barang kula kula, barang sĕnina barang guru, barang ko sibaso! tumămpak kono kĕrina sahutkĕn kene hatemu panganĕn so mada idi bilangna; so mada ngo-ĕmbue djupa-aku panganĕn, halé tuan sintĕrĕm!"; bagi-idi mo kata hanak ni hadji. Hasa mĕrkata nola mo sintĕrĕm: "ĕnggo kami bĕsur mangan nakan, mangan djukut; kade katana?" "Hakum kata nakanku hidi: haku sumuan gĕmgĕmĕnku mo kita ena kaju ara mĕrlendung, hasa tubuh mata ni arĭngku, dok bajoa guru, dok bĕru sibaso." "Muda bagi ngo katamu radjanamí! djadi mo-idi"; bagi-idi mo pĕrkata sintĕrĕm. Hasa molih mo-ija mi rumah, hasa djŭmpa mo di arina djŭmpa di bulanna, djŭmpa di tahunna, bĕlgah mo kaju ara mĕrlĕndung. Hasa kabang mo piduk rap tĕruh kaju ara hidi, mĕntĕr mate; hasa mĕrdalan mo pĕlănduk, mĕntĕr mate ngo kĕna lĕndung kaju ara idi. Hasa bĕrat daging mo tinokor hadji, hasa makin djumĕrăngkar mo gĕmgĕmĕnna; hasa makin begu-ĕn mo kaju ara gĕmgĕmĕn hadji hasa makin masakade pe simĕrdalan rap tĕruh kajuara idi, barang pinakan deba, barang djĕlma pekĕna lĕndungna, na sa idi mĕntĕr mate. Enz. enz.

Aant. Ik ben niet in staat naauwkeuriglijk het taalgebied van het Daïrisch op te geven. Voor zoo ver ik weet, spreekt men het in de binnenlanden van Tapus, Singkil en Tarumun. De door de Atjinezen geïslamiseerde bevolking van Singkil en Alas spreekt een' tongval, waarvan de grondtoon Daïrisch, maar die sterk met het Atjineesch vermengd is. In het landschap Siambaton, dat zich westwaarts tot Tapus uitstrekt, is het Daïrisch naast het Tobasch in gebruik. De landschappen, waar men zegt dat het Daïrisch in gebruik is, zijn: Pakpak, Karo en Boang. Uit Anderson's *Mission to the East Coast of Sumatra* blijkt het, dat ook aan de Oostkust het Daïrisch naast het Tobasch gesproken wordt. Het Daïrisch heet daar de taal der Bataks van Karo karo, en het Tobasch die der Pardembanan-Bataks. Het woord *pardembanan* als naam der Tobasch sprekende Bataks, is aan eene misvatting toe te schrijven, daar het de plaats waar *demban* (d. i. *het betelblad*) aanwezig is, beteekent, en misschien op een' stam is toegepast geworden, waarbij men om het betelblad aan te duiden *demban* (Tobasch), in plaats van *bĕlo* (Daïrisch) pleegt te zeggen.

SPELLING.

§ 37. Twee spellingen zijn gebruikelijk: de eerste, die etymologisch is, wordt in de pustaha's, en de andere, die de uitspraak wedergeeft, in de op bamboe geschrevene geschriften gebezigd.[1] De eerste streeft naar verstaanbaarheid bij alle Bataksch sprekenden, door namentlijk een woord naar zijn' oorsprong te schrijven, zoodat het voor iemand die een' anderen tongval spreekt, geschreven verstaanbaar is, terwijl daarentegen de tweede spelling het slechts voor die verstaanbaar zou maken, bij wie de geschrevene uitspraak in zwang is. Voorbeelden:

SPELLING.	UITSPRAAK.			
	Tobasch.	*Daïrisch.*	*Noord. Mandl.*	*Zuid. Mandl.*
[illegible]	hutsus	kuskus	huskus	uskus
[illegible]	tangattu	tanganku	tangatku	tanganku
[illegible]	uhuppu	hukumku	uhupku	uhumku

a. Bij sommige woorden wordt echter de oorsprong niet in de spelling teruggegeven, en zulks wel om duisterheid te vermijden; zoo spelt men [illegible] niettegenstaande het uit *na* + *akkin* is ontstaan, omdat men dat *na* afzonderlijk geschreven met het aanhechtsel *na* van een voorgaand woord zoude kunnen verwarren. Evenzoo wordt *ni* (*van dat*), niettegenstaande het uit *ni* + *i* bestaat, [illegible] gespeld, alleen om te vermijden dat het tweede bestanddeel (*i*) als tot een volgend woord behoorende, worde gelezen. Slechts de kennis der taal kan in dezen den lezer leeren, wanneer hij den oorsprong niet in de spelling behoeft te volgen.

[1] In ons leesboek zullen wij stukken plaatsen, waarin beide spellingen gebezigd worden.

ADDENDA.

Bij § 18, bij de voorbeelden onder: Onverklaarbaar zijn mij, enz., te voegen: [illegible] adóng (*aanwezig zijn, er zijn*).

Bij § 19, 5°. In plaats van de voorbeelden: mallihíng lihíng en martatá, te lezen: [illegible] (ngiák ngiák) *janken* van pijn, als honden en varkens.

ERRATA.

bl. 2, reg. 24 achter *i* het cijfer 1 te plaatsen.

„ 6, „ 15 voor بالغ, lees: بالغ.

„ 15, laatste regel, 12de letter, in plaats van [illegible], lees: [illegible].

„ 16, reg. 12, moet de 7de letter ([illegible]) wegvallen.

„ „ „ 19, 3de teeken, in plaats van [illegible], lees: [illegible].

„ 24, „ 5, in plaats van [illegible], lees: [illegible].

„ „ „ 6, achter [illegible], moet staan =.

„ 33, reg. 14 en 18, en bl. 34, reg. 3 en 28, in plaats van [illegible], lees: [illegible].

„ 37, „ 8 v. o. en bl. 38, reg. 19, in plaats van [illegible], lees: [illegible].

„ 45, laatste regel, voor *orlaatste*, lees: *voorlaatste*.